

УДК 271.4-523.6(477.87)«1738/1810»+930.253:352

Олександр Монич

●

АРХЕОГРАФІЧНИЙ ОГЛЯД РЕПРЕЗЕНТОВАНИХ І ПУБЛІКАЦІЯ НОВИХ ДЖЕРЕЛ З ІСТОРІЇ БУКОВЕЦЬКОГО МОНАСТИРЯ 1738–1810 рр. (за фондovими зібраннями Державного архіву Закарпатської області)

DOI: 10.58407/litopis.240112

© О. Монич, 2024. CC BY 4.0

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1264-2305>

Мета дослідження полягає в аналізі репрезентованих та нововиявлених джерел з історії Буковецького монастиря у 1738–1810 рр., внесенні коректив в наявні парадигми про історичний розвиток осередку та ревіталізації головних епізодів історії релігійного центру. Нашими завданнями при цьому є верифікація та коригування основних гіпотез щодо дати заснування монастиря; дослідження основних етапів інституційної розбудови осередку; доповнення сталих біограм настоятелів та насельників; введення в науковий обіг нових документів з історії обителі. **Методологічну основу** дослідження становить використання принципів історизму, аналізу, синтезу, порівняння, об'єктивного та неупередженого опрацювання документів, а також використання спеціальних методів (евристики) і залучення допоміжних дисциплін (археографії). **Наукова новизна** роботи полягає в оприлюдненні нових відомостей про заснування монастиря та доповненні сталих знань про розвиток осередку та діяльність його фундаторів. У доробку вперше вводяться в науковий обіг три нові документи Державного архіву Закарпатської області кінця XVIII – поч. XIX ст. **Висновки:** виявлені та опрацьовані документи констатують, що монастир був одним із давніх осередків Мукачівської єпархії. Роль діяльності монастиря в зрізі культурних, місіонерських, соціально-політичних, освітніх та еклізіально-державних, а особливо в розбудові чернецого життя єпархії у XVIII–XIX ст. була винятковою. Презентовані джерела свідчать, що сучасні тематичні доробки не є вичерпними, а точкові тематичні праці – відсутні. Представлені джерела ДАЗО доповнюють наявні та з'ясовують нові факти історії монастиря, розширюють коло відомостей про фундаторські наділи, роблять можливим відтворення списку чернецтва і настоятелів, сприяють дослідженню тем: монастирського документообігу, нерухомоті та архітектурної спадщини, церковно-канонічної належності осередку, а також діяльності ігуменів.

Ключові слова: документ, монастир, храм, єпископ, настоятель, монах, печатка.

Першоджерело завжди було й досі залишається запорукою автентичного відтворення будь-якого історичного факту чи процесу. Документальна історія має важливе значення в процесі вивчення церковного минулого.

З-поміж діяльності багатьох давніх чернечих осередків Мукачівської єпархії у XVIII ст. вагомим є вивчення інституційного та адміністративно-структурного розвитку монашого життя сучасної Словаччини. Головними монастирями цього краю, які мають давню історію, є Буківська та Краснобрідська обителі.

Мета й завдання статті – це передусім археографічний огляд уже репрезентованих, а також нововиявлених джерел з історії Буківського монастиря. Беручи до уваги ціль публікації, залишимо поза межами дослідження відомі факти й події, пов'язані з розвитком монастиря протягом 1738–1810 рр.

Головним змістом публікації є порівняльний текстологічний аналіз відомих науковому загалу документів, які вже були предметом окремих фахових досліджень, а також введення в науковий обіг нових джерел, що зберігаються у фондovих зібраннях Державного архіву Закарпатської області.

Передача тексту – головне в археографії, від цього залежить і зміст документа. Однак на точність передачі впливає багато факторів. Саме тому предметом нашої розвідки стало текстологічне порівняння наявного документального матеріалу, а також дешифрування й аналіз нововиявлених джерел.

Наявні дослідження, які віталізують історію появи та розвитку одного з древніх чернецких осередків Пряшівщини (колишній комітат Шарош¹), презентують його діяльність цілісно й достатньо вичерпно. У когорті відомих дослідників, які точково або ж дотично займалися вивченням питання зачаткування та етапів розвитку чоловічого монастиря в с. Буківці, слід виокремити праці о. Іоанкія Базіловича², о. Михайла Лучка³, о. Анатолія Кралицького⁴, Е. Unghváry⁵, о. Василя Гаджегі⁶, Р. Athanasius G. Welykuj⁷, о. С. Сабола⁸, о. Михайла Ваврика⁹, о. Василя Проніна¹⁰, о. Атанасія Пекара¹¹, о. Олександра Барана¹², Іштвана Удварі¹³, Віктора Кічери¹⁴ тощо. Узагальнене дослідження діяльності монастиря міститься в монографії о. Jozafáta V. Timkoviča, OSBM¹⁵.

Перелік фондových документів з історії Буківської обители, що знаходяться в зібраннях Державного архіву Закарпатської області (далі – ДАЗО), уперше було опубліковано в 2021–2022 рр. у серії «Джерела з історії Мукачівської єпархії» авторського проекту зведеного предметно-тематичного каталогу документів ДАЗО «Давні монастирі Мукачівської єпархії»¹⁶.

Окремі вищенаведені праці¹⁷ через різноманітні чинники (мета досліджень, відсутність у них джерел ДАЗО, концептуальні цілі) презентують діяльність обители у XVIII ст. досить однобоко й оглядово, без поглибленого аналізу джерел та наявної історіографії. Уперше спроба вичерпної історії монастиря зроблена в праці о. Jozafáta V. Timkoviča,

¹ Шарош, Шароський комітат (угор. Sáros vármegye, лат. comitatus Sarossiensis) – історичний комітат у північно-східній частині Угорського королівства, що межував з австрійською провінцією Галичина (до 1772 р. – частина Польщі) на півночі, комітатом Спиш на заході, Абауй-Торна на півдні, а також Земплинським комітатом на сході. Існував до 1919 р.

² R.P. Joannicio Basilovits. Brevis Notitia Foundationis Theodori Koriathovits, Olim Ducis De Munkacs, Pro Religiosis Ruthenis Ordinis Sancti Basilii Magni, In Monte Csernek Ad Munkacs, Anno MCCCLX. *Factae: Exhibens Seriem Episcoporum Graeco-Catholicorum Munkacsiensium, cum praecipuis eorundem aliorumque Illustrum Virorum Gestis, e variis Diplomatis, Decretisque Regiis, ac aliis Documentis authenticis potissimum concinnatam.* Pars Tertia. Cassoviae: Ex Typographia Ellingeriana, 1799. 139 s.

³ Лучкай М. Історія карпатських русинів: У 6 т. / Редкол.: Сак Ю. та ін. Ужгород: Закарпаття, 2002. Т. III. 328 с.; 2003. Т. IV. 328 с.

⁴ Кралицький А. Русські монастири на Угорській Русі. *Временникъ Института Стравропійського съ Мѣсяце-словомъ на годъ 1872.* Львовъ, 1871. С. 114–120.

⁵ Unghváry E. «A Bukócz-hegyi monostor története», *Adalékok Zemplénavármegye történetéhez.* III. Sátoralja-Ujhely, 1898. S. 253–254; 287–289; 322–324; 356–357; 362; IV. Sátoralja-Ujhely, 1899. S. 22–24; 56–58; 88–89; 116–117.

⁶ Гаджега В. Додатки до історії русинів і руських церков в був. жупі Земплинській. *Науковий Збірник Товариства «Просвіта» в Ужгороді за 1930–1931 р.* Річник VII–VIII / Під ред.: Дра Василя Гаджегі та ін. Друкарня О. Василян в Ужгороді, 1931. С. 1–167; Річник IX ... Книгопечатня Юлія Федешія в Ужгороді, 1932. С. 1–67; Річник X ... Друкарня О. Василян в Ужгороді, 1934. С. 17–120; Річник XI ... Друкарня О. Василян в Ужгороді, 1935. С. 17–182; Річник XII ... Друкарня О. Василян в Ужгороді, 1937. С. 37–83.

⁷ P. Athanasius G. Documenta Pontificum Romanorum. *Historiam Ucrainae illustrantia.* (1075–1953). Romae: Basiliani, 1954. Ser. II. Sectio III. Vol. II. 1700–1953. XII, 667 s.

⁸ Сабол С. Причинки до історії Провінції св. Кирила і Методія в Чехословаччині. *Записки ЧСВВ.* Romae, 1982. Секція II. Т. XI (XVII). Вип. I–IV. S. 227–240.

⁹ Ваврик М. По Василянських монастирях. Торонто, 1958. 486 с.; Його ж. Стан Чина в Василянській «Золотій добі» (1750–1772 рр.). *Нарис розвитку і стану Василянського чина XVII–XX ст. Топографічно-статистична розвідка.* Рим, 1979. Т. XL. Сер. II. Секц. I. С. 38–49.

¹⁰ Пронин В. Історія Православної Церкви на Закарпатті. Кандидатська робота архимандрита Василя (Пронина) «Історія Мукачівської єпархії (с древнейших времен до Первой Мировой войны 1914 г.)». Изд. 2-е. Свято-Николаевский Мукачевский монастырь. ОРП «Філокалія», 2009. 524 с.

¹¹ Пекар А. Нариси історії Церкви Закарпаття. *Записки ЧСВВ.* Вид. 2-ге. Рим–Львів: Вид-во Отців Василян «Місіонер», 1997. Сер. II. Секц. I. Т. I: Єрархічне оформлення. 232 с.; Т. II. Внутрішня історія. 492 с.; Т. III: Монаше життя. Ужгород: КП «Ужгородська міська друкарня», 2014. 224 с.

¹² Баран О. Єпископ Андрей Бачинський і церковне відродження на Закарпатті. Канада, 1963. 63 с.; Його ж. Нариси історії Пряшівщини. Канада: Вінніпег, 1990. 149 с.

¹³ Удварі І. Збірка жерел про студії русинського писемства. I. Кириличні убійники мукачівського єпископа Андрія Бачинського. Ніредьгаза, 2002. 237 с.

¹⁴ Кічера В. Інституційна розбудова провінції Чину василян на Закарпатті у період правління мукачівського єпископа Андрія Бачинського (1773–1809). *Русин.* 2008. № 3–4 (13–14). С. 76–83.

¹⁵ Jozafát V. Timkovič. *Letopis Bukovského monastira (Bukovej Hory) a historické zmenky o iných baziliánskych monastiroch na východnom Slovensku.* Prešov: Rád sv. Bazila Veľkého, 2004. 304 s.

¹⁶ Давні монастирі Мукачівської єпархії (1360–1800) / Упор. Мониц О. Зведений предметно-тематичний каталог документів Державного архіву Закарпатської обл. Серія «Джерела з історії Мукачівської єпархії». Ф. 64. Оп. 1, 4, 5; Ф. 151. Оп. 1, 5, 6, 22, 25. Ужгород: РІК-У, 2021. 392 с.; Ф. 64, Оп. 2, 3, 4, 5; Ф. 151, Оп. 6, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 24, 25. Ужгород: РІК-У, 2022. 360 с.

¹⁷ Лучкай М. Історія карпатських русинів... Т. III. С. 265; Ваврик М. По Василянських монастирях... С. 251–253; Пронин В. Історія Православної Церкви... С. 363–364; Кічера В. Інституційна розбудова провінції Чину василян... С. 77–80.

OSBM¹⁸. Однак автор більшу частину наведеного джерельного матеріалу (дарчі грамоти, повідомлення) подає за працями о. Василя Гаджеги, що зберігалися у формі рукопису й знаходилися або в приватних бібліотеках, або ж у фондах Державного історичного архіву¹⁹.

Основна джерельна база, яка презентує головні фундаційні документи монастиря, сьогодні зберігається у фондах ДАЗО (раніше знаходилася в Лелеському конвенті (Словацьчина)).

Нові, виявлені нами архівні справи, відсутні у вищезгаданих наукових розвідках.

Сучасна джерельна база значно корегує сталі відомості про чернечий осередок і по-новому презентує його історичний розвиток на екваторі XVIII – поч. XIX ст.

Основу публікації склали головним чином документи двох фондів ДАЗО: № 64 (Мукачівський монастир отців Василіан) та № 151 (Правління Мукачівської греко-католицької єпархії). У праці предметно проаналізовано 12 архівних джерел²⁰, які, без сумніву, є головними в початковій історії монастиря на Буковій горі.

Три з вищезгаданих документів вводяться в науковий обіг уперше²¹.

Нові джерела ДАЗО доповнюють наявну документальну базу. Сподіваємося, що їх наявність у науковому обігу сприятиме більш поглибленому вивченню історії обителі. Указані документи заповнюють певні прогалини в історії розвитку монастиря та аргументовано корегують сталі висновки.

Загалом архівні матеріали, що стосуються еклізіїної історії колишнього комітату Шарош, розширюють тематичний круг досліджень чернецтва Мукачівської єпархії у вказаний період.

Історія виникнення Буківського монастиря сягає зламу XVII–XVIII ст., коли в Мукачівській греко-католицькій (з 1646) та Марамороській православної (1690–1739) єпархіях стрімко розвивалися давні та новоутворені чернечі осередки. Безумовно, кожен із них має широку локаційну історію. Монаші обителі обидвох контр-центрів діяли в кількох комітатах Угорського королівства (Берег, Мараморош, Сату Маре, Угоча, Унг, Шарош та Земплин). Сучасна територія вказаних єпархій, у якій діють давні монастирі, розділена між кількома країнами Європи, а саме: Румунією, Угорщиною, Словацьчиною та Україною.

На території сучасної Словацьчини діють два давні чоловічі монастирі – Краснобрідський Свято-Духівський²² (колишній комітат Земплин) та чоловічий монастир на честь Воздвиження Хреста Господнього (знаходиться в селі Буківці, Стропковського округу Пряшівського краю в Словацьчині)²³. Зауважимо, що з аналогічною локаційною назвою існував ще один Буківський монастир, однак його розташування ідентифікується із с. Букова Старосамбірського району Львівської обл. в Україні²⁴.

Появу чоловічого монастиря на Буковій горі (майже ідентичною є історія виникнення Краснобрідської обителі)²⁵ дослідники пов'язують із давнім народним переказом про зцілення сліпця від води з цілющого джерела, яке було на місці майбутнього монастиря²⁶. Уперше усний переказ про виникнення монастиря на Буковій горі письмово зафіксував о. Базилович²⁷. Згодом на місці зцілення жителі с. Букова побудували каплицю на честь Преображення Господнього. Першим пустельником, який обрав це місце для усамітнення, молитви і подвижництва, був Арсеній Босак²⁸. Архівні джерела свідчать, що цей чернець-пустельник належав до грецького обряду «*religiosus Greci ritus eremita*», на відміну від о. Іринарха Ясельського, який належав до унійного грецького обряду «*ritus unitor[um] ex indultu prenominati*»²⁹. За часів його перебування на Буковій горі (наприкінці XVII ст.) за допомогою богомольців на території майбутнього чернечого осередку був побудований невеликий дерев'яний корпус із храмом, за словами о. Кралицького – «здобное обитали-

¹⁸ Jozafát V. Timkovič. Letopis Bukovského monastyra... S. 5–204.

¹⁹ Ibid. S. 6, 50, 111–114.

²⁰ Державний архів Закарпатської області (далі – ДАЗО). Ф. 64. Оп. 1. Спр. 270. Арк. 3; Спр. 349. Арк. 1; Спр. 1151. Арк. 2; Оп. 4. Спр. 42. Арк. 7; Оп. 5. Спр. 190. Арк. 6; Спр. 249. Арк. 1; Спр. 270. Арк. 1; Ф. 151. Оп. 1. Спр. 581. Арк. 2; Спр. 587. Арк. 2; Спр. 588. Арк. 6; Спр. 655. Арк. 4; Спр. 670. Арк. 2.

²¹ Там само. Ф. 64. Оп. 5. Спр. 249. Арк. 1; Спр. 270. Арк. 1; Ф. 151. Оп. 1. Спр. 581. Арк. 2.

²² Мониш О. Краснобрідський Свято-Духівський чоловічий монастир в пер. пол. XVIII – на поч. XX ст. (за мат. ДАЗО). *Prawosławny Biblijny Almanach*. Gorlice, 2018. S. 148–167.

²³ Атанасій В. Нариси історії Церкви Закарпаття... Т. III. С. 54–57.

²⁴ Бегей О. До історії Буківського монастиря святого Йосафата отців Василіан. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Каразіна*. 2014. № 1119. Вип. 18. С. 19–23.

²⁵ Атанасій В. Нариси історії Церкви Закарпаття... Т. III. С. 47; Пронин В. История Православной Церкви... С. 362.

²⁶ Гаджега В. Додатки до історій русинів і руських церковей... Рбчник Х. С. 55.

²⁷ R.P. Joannicio Basilovits. Brevis Notitia Foundationis Theodori Koriathovits... S. 101–102.

²⁸ Ibid. S. 102; Гаджега В. Додатки до історій русинів і руських церковей... Рбчник Х. С. 55; Пронин В. История Православной Церкви на Закарпатье... С. 363; Jozafát V. Timkovič. Letopis Bukovského monastyra... S. 35.

²⁹ ДАЗО. Ф. 151. Оп. 1. Спр. 581. Арк. 1.

ще»³⁰. Якою була доля обителі після смерті пустельника Арсенія, практично невідомо, хоча, за словами о. Кралицького, селяни й «хлопотали найти себѣ якого другого монаха»³¹.

Загалом історія цього монастиря вже глибоко й системно досліджена³², і, без сумніву, сягає значно ранішого періоду, ніж XVIII ст.³³

Для скрупульознішого ознайомлення з історією обителі звернемося до археографічного аналізу наявних та нововиявлених джерел з історії монастиря.

Активний розвиток Буківського монастиря розпочинається близько 1730 р. з приходом на Чернечу гору прокуратора одного з василіанських монастирів у Галичині – ієромонаха Іринарха Ясельського (*observant quemdam Religiosum de Ordine S. Basilii M. Gallitianum certi cujusdam Monasterii Procuratorem, casu illac transeuntem, nomine Irinarchum Jaszelszky*), який почав незабаром розбудову обителі разом із двома галицькими ченцями³⁴.

Джерельна реконструкція розвитку монастиря значною мірою пов'язана з появою в с. Буковець о. Ясельського. З моментом передачі отцю-василіанину монастиря місцевими солтисами, більш вичерпно можна ознайомитися завдяки документам ДАЗО. Крім географічних та топографічних деталей, джерела ДАЗО описують історичне тло, на якому розвивався монастир.

Ключові джерельні відомості про початковий період розвитку монастиря отримуємо з грамоти представників с. Буківці про передачу монастиря в управління ієромонаху Іринарху Ясельському³⁵. Текст рукопису зберігається у фондах ДАЗО³⁶. Варіативну копію тексту рукопису грамоти в авторській транскрипції подає о. Василій Гаджега³⁷. За словами о. Тимковича, існує й раніша версія вищенаведеної грамоти, яка була написана по-латині й датувалася 16 січня 1738 р.³⁸ Варіативний текст цієї грамоти наводиться автором відповідно до рукопису, що зберігається в Центральному державному історичному архіві у м. Львові³⁹.

У результаті пошукової роботи у фондах ДАЗО нами було виявлено новий додатковий фундаційний документ під назвою «Історична довідка про заснування Буківського монастиря в Шариській жупі» від 8 жовтня 1738 р., який значно доповнює й оновлює історичні відомості про обитель на початках її існування. Ураховуючи його важливість, ми вперше публікуємо це джерело.

Рукописний текст під назвою «Историческая справка об основании Буковского монастыря в Шарышской жупе» розміщений на 2 аркушах, написаний по-латині й датується 08.10.1738 р.⁴⁰ Те, що цей текст є автентичним оригіналом, не підлягає сумніву. Оригінальність документа підтверджують два круглі сургучні сфрагіси (Ø 2 см) червоного кольору, а також оригінальні підписи авторів документа – графа Томаша Сірмая і його префекта Матвія Нярая⁴¹. Підтвердження оригінальності вищенаведеного рукопису через виділення «#» подано іншим почерком на другому аркуші. У кінці замітки стоїть дата 25.02.1740 р., оригінальний підпис: Comes Thomas Szirmau та кругла печатка на червоному сургучі, діаметром 2 см.⁴²

За основним змістом «історична довідка», на перший погляд, практично дублює грамоту жителів Буківців від 18.08.1738 р., однак перекладений документ репрезентує нові відомості про діяльність монастиря у вказаний час. Послідовність і порядок викладеного тексту не схожі на текст грамоти від 18.08.1738 р.

Крім нових відомостей, унікальним у документі від 08.10.1738 р. є оригінальний підпис фундатора монастиря. З огляду на важливість виявленого документа для подальшого вивчення історичного буття Буківського монастиря, уперше наводимо його дослівний текст⁴³.

³⁰ Кралицький А. Русскіи монастыри на Угорской Руси... С. 119; Атанасій В. Нариси історії Церкви Закарпаття... Т. III. С. 54–55; Пронин В. История Православной Церкви... С. 363.

³¹ Кралицький А. Русскіи монастыри на Угорской Руси... С. 119.

³² Jozafát V. Timkovič. Letopis Bukovského monastyra... S. 5–204.

³³ Гаджега В. Додатки до історії русинів і руських церковей... Рбчник X. С. 55.

³⁴ R.P. Joannicio Basilovits. Brevis Notitia Fundationis Theodori Koriathovits... S. 102; Кралицький А. Русскіи монастыри на Угорской Руси... С. 119; Атанасій В. Нариси історії Церкви Закарпаття... Т. III. С. 55.

³⁵ ДАЗО. Ф. 64. Оп. 1. Спр. 349. Арк. 1.

³⁶ Там само.

³⁷ Jozafát V. Timkovič. Letopis Bukovského monastyra... S. 47–50.

³⁸ Ibid. S. 44.

³⁹ Ibid. S. 111–112.

⁴⁰ ДАЗО. Ф. 151. Оп. 1. Спр. 581. Арк. 2.

⁴¹ Там само.

⁴² Там само.

⁴³ За допомогу в дешифруванні нововиявлених, опублікованих у цій статті текстів латинською мовою та їхньому перекладі на українську мову, автор публікації щиро дякує лінгвісту Ростиславу Паранько.

«1| I.

Non dubito bene notum esse quibus interest, p[osse]ssionem Bukov in hocce inclitto comitatu Sarosieni situatam, illustrissimum dominum comitem de Szirma Bessenyo et Czernek, dominum Thomam Szirmay suae s[acra]tissimae caesareae regiae[m] m[ajest]tatis consiliarium camerarium ac incl[iti] comitatus huius Sarosiensis supremum comitem <?> (tit[uli]) concernentem iure hereditario. In cuius possessionis tentoris parte, datur parvum monasterium, in Bukovska Hurka n[un]cupatum. Eius monasterii primus fundator erat scultetus p[osse]ssionis Bukov Alexius Bily vocitatus circiter ante annos 50. Siquidem vero prenominatum monasterium per voraginem ignis consumatum fuisset iterum in loco proprio successores prenominati Alexii Bili aliud monasterium noviter edificari curarunt. In quo etiam sancte, et bone vite certus religiosus Greci ritus eremita, usque ad consumationem vitae suae permanebat, post obitum vero ipsius usq[ue] ad presens monasterium illud spirituali persona vacabat, siquidem nec edificium competens penes monasterium illud pro retentione eremite dabat[ur]. Actu vero successores Alexii Bili uti Alexius et Michael Bily subditi alte titulati illustrissimi domini comitis <?> Domino Deo iuvante eum iuvamine etiam alior[um] subditor[um] suae illustrissime dominationis cum iam pro residentia cubacula edificassent, tandem Spiritus Sancti gratia motus, reverendus pater Irinarchus Iaszelszki ordinis sancti Basilii Magni Greci ritus unitor[um] ex indultu prenominati illustrissimi domini comitis locumtenentis infrasubscripti, ita etiam patronum monasterii eidem et tocuis communitatis Bukow unanimi votto sufficienter expeditus, Romam peregrinavit, [1v] Romae vero a sanctissimo pontifice, sive beatissimo patre Clementi Duodecimo pontifice maximo pro monasterio in Hura Bukovska plenarias indulgentias pro festo sancti Petri et Pauli obtinuit et atulit. Roma vero cum sufficientibus testimonialib[us] faeliciter redire deposuit semet ad locum prenominatum ubi etiam vitam suam in devotionibus consumere volet, cum permissione illustrissimi domini comitis ac hereditarii domini p[osse]ssionis eiusdem. Cui etiam licitum erit pro sibi adiuncto, socium suscipere, hoc tamen adito, ut prenominatus Irinarchus Iaszelszky vitam suam ita ducat prout spiritualem personam concernit, haut concernere poterit. Homines iuvenes, simplices, ut suos filios, confessioni instruat, in sacrificiis missae et orationib[us] negligens non sit. Datus penes monasterium illud hortus parvus arbusculus per predecessorem illius eremitam plantatus, hoc etiam illi pro tali g[ene]rali iuvamine resolvitur et ceditur. In cuius rei robur literas hasce testimoniales ipsius reverentiae extradedi. Datum in castelo Zboroviensi illustrissimi domini comitis de Szirma Bessenyo et Czernek, domini Thomae Szirmai (tit[uli]). Anno 1738 die 8 mensis [Octo]bris.

Mathias Nyarai sepius alte titulati illustrissimi domini comitis domini Makoviciensis provisor ac plenipotentarius.

M[anu] p[ropria]

|2| II.

Acta hicce medio g[ene]rosi d[omi]ni Mathiae Nyaray provisoris mei in dominio Makoviciensi ratione introserti eremicolae definita et scripto tradata, qua dominus haereditarius loci illius, approbo et confirmo. Tarcza 25 Febr[uarii] 1740.

Comes Thomas Szirmai

M[anu] p[ropria]»⁴⁴.

Переклад тексту документа від 08.10.1738 р. – українською:

«1| I.

Не сумніваюся, що всім, кого це стосується, відомо, що посілість Буків, розташована в цій славній Шарошській жупі, належить за дідичним правом всевітлішому панові графові Сірми, Бешеньє та Чернека, панові Томі Сірмаєві, раднику й коморнику преосвященної цісарсько-королівської величності та верховному жупану цієї славної Шарошської жупи <?> (титули). ІУ частці держателя цієї посілості є невеликий монастир, званий на Буківській гірці. Першим фундатором цього монастиря близько 50 років тому став шолтис посілості Буків, званий Олексієм Білим. І хоча вищеназваний монастир згорів у пожежі, наступники вищеназваного Олексія Білого подбали й наново збудували на тому самому місці новий монастир. У ньому до кінця свого життя перебував певний чернець-пустельник грецького обряду, який вів святобливе й благочестиве життя. Від його кончини й дотепер монастир був позбавлений духовної особи, бо й відповідної споруди для мешкання пустельника в цьому монастирі не було. І коли наступники Олексія Білого, а саме Олексій і Михайло Білі, піддані вищетульованого всевітлішого пана графа <?>, із Господньою Божою поміччю та за підмогою інших підданих його всевітлішого панства збудували житлові келії, превелібний отець Іринарх Яселський, натхненний благодаттю Святого Духа чину святого Василя Великого унійного грецького обряду, з дозволу нижчепідписаного намісника вищеназваного пана графа, а також з одностайного схвалення покро-

⁴⁴ ДАЗО. Ф. 151. Оп. 1. Спр. 581. Арк. 1–2.

вигляду монастиря та всієї буківської громади, належно споряджений вирушив у подорож до Рима, [1 зв.] а в Римі виклопотав і здобув у святишого Понтифіка, блаженнішого отця верховного Понтифіка Климента XII, для монастиря на Буківській горі повний відпуст на празник святих Петра і Павла. Щасливо повернувшись із Рима з належними посвідками, він осів у вищеназваному місці, де з дозволу всесвітлішого пана графа, дідичного пана цієї посілості, хотів би провести своє життя в набожності. Йому також буде дозволено взяти собі [соція – ?]. З тим, однак, що вищеназаний Іринарх Ясельський вестиме своє життя так, як належить або належатиме духовній особі. Молодих та простих людей навчатиме, як власних синів, сповіді; не буде недбалим у відправі літургій та молитвах. При монастирі є невеликий сад, який засадив деревцями його попередник пустельник; цей сад також передається й уступається йому на загальну підмогу. На зміцнення цієї справи я видав цю посвідку його велебності. Дано в Зборівському замку всесвітлішого пана графа Сірми, Бешеньє та Чернека, пана Томи Сірмая (титули). 8 жовтня 1738 р.

Матей Нярай, провізор і уповноважений Маковицького володіння часто вищетитулованого всесвітлішого пана графа.

Власною рукою.

[2] П.

Учинене тут за посередництвом пана Матея Нярая, мого провізора у Маковицькому володінні, визначене й викладене на письмі, я, як дідичний володар цього місця, схвалюю та затверджую. Гарца, 25 лютого 1740 р.

Граф Тома Сірмай.

Власною рукою.»⁴⁵

Ураховуючи датування джерела, можемо логічно припустити, що маємо справу з окремим документом, написаним на основі двох, уже наявних. Тобто 16.01.1738 р. був написаний оригінал грамоти жителів с. Буківці латинською мовою, 18.08.1738 р. із цього оригіналу зроблена копія або ж переклад церковнослов'янською мовою, а 08.10.1738 р. на основі попередніх двох варіантів на латині була складена «історична справка» про Буківський монастир.

Цілком імовірним є й те, що остання варіація грамоти або ж «історична довідка» була створена як ще один окремий додатковий документ, який засвідчував належність монастиря графу Сірмаю. Вірогідно, граф, який був шариським жупаном у 1720–1761 рр.⁴⁶, зробив кілька оригінальних грамот і «довідку», щоб зафіксувати в історії свій внесок у розбудову монастиря, а також убезпечити його від матеріальних посягань і конфіскації. Таке припущення підтверджується й тим, що «довідку» своїм підписом і печаткою затвердив і граф, і його вищевказаний префект, або ж провізор його Маковицьких володінь, Матвій Нярай (латин. – Mathiae Nyaray, словацьк. – Matiš Nyári / Nyáry)⁴⁷.

Отже, протягом 1738 р. були сформовані три важливі документи, що дають цікавий матеріал до вивчення Буківського монастиря на ранніх стадіях його відродження в першій пол. XVIII ст.

Загалом завдяки грамоті 1738 р. ми отримуємо перші, документально зафіксовані відомості, які детально відтворюють початковий період діяльності монастиря.

Наявна інформація з грамоти жителів с. Буковець, а також відомості «історичної довідки» дозволяють зробити попередні висновки. Територія монастиря була в красивій місцині, знаходилася в Шариській жупі та належала місцевому графу Томашу Сірмаю. Першим фундатором монастиря близько 50 років був шолтис Олексій Білий, його наступники, фундатори Олексій і Михайло Білі, продовжили справу розбудови монастиря. Після руйнівної пожежі монастир довгий час був у запустінні, у ньому не велося монаше життя. З давніх часів монастирем піклувалися ктитори (шолтеси) і фундатори, які за відсутності ченців до й після пожежі наглядали за цим місцем. У цьому монастирі певний час перебував чернець-пустельник грецького обряду, який проводив тут благочестиве життя. Станом на 1738 р. тут був дерев'яний храм на честь святих апостолів Петра і Павла. У 1738 р. Римський Понтифік Климент XII на свято апостолів Петра і Павла дає монастирю привілей «відпустового» місця. Документи свідчать, що 1738 р. відбулася передача цієї обителі в користування нового настоятеля, ієромонаха унійного грецького обряду ЧСВВ, Іринарха Ясельського. Останній перед Богом і людьми дає обітницю залишатися в осередку до своєї смерті й робити все можливе задля його розвитку. Усебічну допомогу й сприяння наміснику в розбудові обителі обіцяють громади та їхні нащадки з трьох сіл. Монастирю передаються кілька земельних ділянок, монастирський ліс, сад тощо. Жителі села вимага-

⁴⁵ ДАЗО. Ф. 151. Оп. 1. Спр. 581. Арк. 1–2.

⁴⁶ Jozafát V. Timkovič. Letopis Bukovského monastya... S. 58.

⁴⁷ Ibid. S. 58.

ють від монахів строгого життя згідно з іночеськими законами⁴⁸, у разі порушення правил життя в монастирі й намісник, і ктитори мають право відправити монахів на виправлення або до Егерського архієпископа, або до Мукачівського єпископа.

Наголосимо також, що детальний текстологічний та археографічний аналіз грамоти в транскрипції о. Василя Гаджеги в порівнянні з її виявленим аналогом у фондах ДАЗО показує, що версія о. Гаджеги значно інформативніша й швидше за все є оригіналом. У ній подається передусім дата: 18.08.1738 р., указано більше прізвищ та імен ктиторів монастиря, а також наводиться відомість про перший, документально фіксований храм. Імовірно, на це вказує й відсутність оригінального сфрагісу та підпису. Копія грамоти, виявлена нами в зібранні ДАЗО, є однією з пізніших копій фундаційної грамоти. Копія ДАЗО суттєво відрізняється за інформативністю тексту. У ній відсутня кінцева вставка латинською мовою. Зворот цієї копії – пустий, нічим не завірений аркуш паперу.

Подальший історичний розвиток Буківської обителі в 1740–1800 рр. літописно продовжився після призначення настоятелем монастиря о. Іринарха, який передусім домагається звільнення монастирської землі від підпорядкування й залежності світської влади⁴⁹. На початковому етапі розбудови монастир стрімко здобуває прихильність вірян. Отець Ясельський навіть «задумав привабити на Букову гірку всіх маковицьких богомольців, які вже здавна паломничали на славний Святодухівський відпуст при Краснобрідському монастирі»⁵⁰.

Задля ствердження свого духовного осередку о. Ясельський звернувся до Папи Римського Климента XII⁵¹. Результатом цього звернення стало те, що Понтифік 7 травня 1738 р. передусім видає свідоцтво «про відпущення гріхів» одноосібно монаху ордену Василіан о. Іринарху⁵². Другим кроком було рішення від 17 травня 1738 р., яким той же Папа надав Буківському монастирю «до 10 років» статус відпустового осередку в день Зіслання Святого Духа⁵³.

Узагалі початковий розвиток обителі практично в літописному форматі стисло подається у вищенаведеній так званій «Історичній довідці» про заснування Буківського монастиря в Шароській жупі, що датується 8 жовтня 1738 р.⁵⁴

Згідно з архівними документами, головним фундатором обителі був власник розлогої Маковицької домінії граф Фома Сірмай (Thoma Szirmai), який за умови його посмертного поминання передав монастирю «75 гектарів орної землі та 5 гектарів ліса, забезпечивши його всім потрібним до ведення сільського господарства»⁵⁵.

На зберіганні у фондах ДАЗО є кілька фундаційних документів, які підтверджують участь графа Сірмая в розбудові монастиря. Одночасно в кількох документах зафіксована перша офіційна дата, коли граф Сірмай наділив монастир землями й значними угіддями. Це сталося в липні 1742 р.⁵⁶

У фондах ДАЗО зберігається справа, яка містить у собі 2 копії дарчої грамоти про дарування земельної ділянки графа Сірмая василіанському монастирю в с. Букоц. Крайніми датами джерела є 05.06.1744–05.09.1745 рр.⁵⁷

Текст кожної копії грамоти дублюється із незначними орфографічними і стилістичними відмінностями. Усі копії написані різним почерком. На початку вказаних дарчих копій зазначено так: «*Laudetur Iesus Christus! Infra scriptus notum omnibus facio, & singulis, quibus interest quod in Anno 1742 Mense Julio, dum Excellentissimus, ac illustrissimus Dominus Comes, Dominus Thomas Szirmai, de Szirma Besenyő, et Csernek, Sacra Regiae Majestatis Intimus Actualis Consiliarius, Camerarius, Eques aureatus, ac Incltyti Comitatus hujusce Sárosiensis Supremus Comes, nec non Haereditarius Dominus Domini Makovichiani, fuisset in Oppido Zboro*»⁵⁸.

⁴⁸ Наскільки строго дотримувалися ці моральні правила, можна судити з листа монаха Буківського монастиря, в якому він спростовує адресовану йому підозру в крадіжці монастирських речей: ДАЗО. Ф. 151. Оп. 1. Спр. 670. Арк. 2.

⁴⁹ Пронин В. История Православной Церкви... С. 363–364.

⁵⁰ Атанасій В. Нариси історії Церкви Закарпаття... Т. III. С. 55.

⁵¹ Климент XII – 246-ий Папа Римський, понтифікат якого тривав з 12.07.1730 по 06.02.1740 рр.

⁵² ДАЗО. Ф. 151. Оп. 1. Спр. 588. Арк. 6.

⁵³ ДАЗО. Ф. 151. Оп. 1. Спр. 587. Арк. 2; Лучкай М. Історія карпатських русинів... Т. III. С. 265; Атанасій В. Нариси історії Церкви Закарпаття... Т. II. С. 374–376; Jozafát V. Timkovič. Letopis Bukovského monastýra... С. 51.

⁵⁴ ДАЗО. Ф. 151. Оп. 1. Спр. 581. Арк. 2.

⁵⁵ Атанасій В. Нариси історії Церкви Закарпаття... Т. III. С. 55.

⁵⁶ ДАЗО. Ф. 64. Оп. 4. Спр. 42. Арк. 7; Оп. 1. Спр. 270. Арк. 3; R.P. Joannicio Basilovits. Brevis Notitia Fundationis Theodori Koriathovits... S. 102; Атанасій В. Нариси історії Церкви Закарпаття... Т. III. С. 55; Пронин В. История Православной Церкви... С. 364; Jozafát V. Timkovič. Letopis Bukovského monastýra... С. 57.

⁵⁷ ДАЗО. Ф. 64. Оп. 4. Спр. 42. Арк. 7. Арк. 1–1 зв.; 4–4 зв.; Jozafát V. Timkovič. Letopis Bukovského monastýra... С. 58.

⁵⁸ ДАЗО. Ф. 64. Оп. 4. Спр. 42. Арк. 1, 4, 6; Jozafát V. Timkovič. Letopis Bukovského monastýra... С. 60.

Ці ж копії містяться в праці о. Тимковича, які автор наводить за о. Гаджегою⁵⁹. У монографії о. Тимкович подає із вищенаведеними копіями в об'єднаному документі окремий додатковий документ, який абсолютно різниться за змістом. Дослідник, цитуючи працю о. Гаджеги, в одному тексті об'єднав дві різні копії різних документів.

Факт поєднання різних документів в одному тексті о. Тимковича підтверджують два виявлені джерела, розміщені у двох окремих справах зібрань ДАЗО.

У фондовій справі Ф. 64, оп. 4, спр. 42 містяться чотири копії, названі в заголовку як одна грамота. Насправді між ними на аркуші 3–3 зв. і 5–5 зв.⁶⁰ зберігається зовсім інший документ у двох копіях, про що свідчить його заголовок і зміст. Разом із тим цей документ знаходиться також у двох копіях в іншій виявленій окремій справі Ф. 64, оп. 5, спр. 190 під назвою «Свидетельство настоятеля монастыря ордена Премонстреев в г. Лелес, данное настоятелю Букоцкокого монастыря Данилковичу Гедеоу об утверждени дарственной грамоты графа Сирмая Томаша от 1742 года по с. Тарца»^{61,62}.

Отже, один і той же документ є у двох копіях у двох окремих справах.

Той самий 1742 р.⁶³ як період початку благодійної та фундаторської діяльності графа з с. Зборов⁶⁴ фіксується ще в одній копії грамоти графа Фоми Сірмая про дарування земельних ділянок монастирю на горі Букова в Шароській жупі⁶⁵. Копія грамоти була зроблена 5 червня 1744 р. і додатково завірена 5 лютого 1746 р.⁶⁶

1742 р. як початок фундаційної діяльності графа Сірмая фіксується також у вищенаведеному «Свідощті» настоятеля монастиря ордена Премонстрейв, крайніми датами якого є 31.08.1768–22.07.1794 рр.⁶⁷

Із копій установчої грамоти 1742 р. стає відомим кілька фактів як доповнення: активна розбудова монастиря тривала в період правління Римського Папи Клімента XII, генерального вікарія Егерського єпископа Георгія Фоглара та Мукачівського греко-католицького єпископа Георгія Блажовського.

Одним із нових джерел є виявлена у фондах ДАЗО так звана «Розписка прикажчика поміщика графа Томаша Сірмая в с. Гажлин про виявлення в архіві поміщика документів фундації графів по Буковецькому монастирю» від 8 серпня 1822 р. Її дешифрування та переклад публікуємо вперше.

Копії грамот, зроблені 5 червня 1744 р. і 9 вересня 1745 р., були виявлені також прикажчиком поміщика Томаша Сірмая, Даниїлом Машицьким, який жив у с. Гажлин⁶⁸. Згідно з «розпискою» від 8 серпня 1822 р., він виявив вищенаведені два документи фундації графа Буковецькому монастирю в архіві поміщика⁶⁹.

Як впливає з джерела, виявлені документи (від 05.06.1744 і 09.09.1745 рр.) Машицький видав брату Іллі з Буковецького монастиря, інші документи з історії монастиря 07.03.1788 р. були передані свідницькому обліковцеві (rationista) Емерику Вайнаровичу, який був уповноваженим Івана Ладомерського⁷⁰. Привертає увагу замітка «розписки» про те, що 09.09.1745 р. граф Сірмай лише «затвердив» дарчу грамоту від 05.06.1744 р.⁷¹ Тобто існує археографічний прецедент на подальше, більш скрупульозне дослідження грамоти від 05.09.1745 р.

Дешифрований і перекладений текст документа від 8 серпня 1822 р. публікується вперше.

«Infrascriptus vigore praesentium recognovit quod sub hodierno venerando fratri Eliae monasterii venerabilis de Bukocz duo documenta praelaudatum monasterium ferientia per infrascriptum exquisita, et quidem: primum de a[n]no 1744 d[e] d[i]e [quin]ta Iunii in castello Zboroviensi emanatum, tandem d[e] d[i]e 9 Septembr[is] 1745 Tarcza per illustrissimum dominum comitem Thomam de Szirma confirmatum, demum d[e] d[i]e 22 Augusti in (Viskocz <?>) transumptum et per ord[inarium] iudlium Georgium Feg(j)irvary, et subiuressorem Carolum

⁵⁹ Ibid. S. 59–61.

⁶⁰ ДАЗО. Ф. 64. Оп. 4. Спр. 42. Арк. 3–3 зв.; 5–5 зв.

⁶¹ Ториса (лат. Tarcza, Tarczae, угор. Tarcsa, словац. Torgusa) – село в Словаччині, Сабинівському окрузі Пряшівського краю. Розташоване в північно-східній частині Словаччини в Шариській височині в долині Ториси.

⁶² ДАЗО. Ф. 64. Оп. 5. Спр. 190. Арк. 7.

⁶³ Там само. Оп. 1. Спр. 270. Арк. 1, 3.

⁶⁴ Зборов або Зборів (словац. Zborov) – село в Словаччині, Бардіївському окрузі Пряшівського краю. Розташоване в північно-східній частині Словаччини, у північній частині Низьких Бескидів в долині потоку Каменець.

⁶⁵ ДАЗО. Ф. 64. Оп. 1. Спр. 270. Арк. 3.

⁶⁶ Там само. Арк. 2.

⁶⁷ Там само. Оп. 5. Спр. 190. Арк. 1.

⁶⁸ Гажлин (словацк. Hažlin) – село в Словаччині, Бардіївському окрузі Пряшівського краю. Розташоване в північно-східній частині Словаччини, у Низьких Бескидах у долині р. Гажлинка.

⁶⁹ ДАЗО. Ф. 64. Оп. 5. Спр. 270. Арк. 1.

⁷⁰ Там само.

⁷¹ Там само; Jozafát V. Timkovič. Letopis Bukovského monastýra... S. 58, 61.

T(J)ahy ordinatum, secundum vero d[e] d[i]e [<?>] 7 Martii 1788 rationistae Szvidnicensi Emerico Vainarovics per plenipotentiarium Ioannem Ladomerszky extradatum resignaverit. Hic Hazslin[i] 8 Augusti 1822.

Daniel Massicz[ki] illustrissimi d[om]ini comitis Thomae de Szirma bonorum Makovicz provisor»⁷².

Переклад українською:

«Нижчепідписаний силою цієї грамоти визнає, що сьогодні уступив преподобному братові Іллі з превелебного Буковецького монастиря два документи, що їх відшукав нижчепідписаний, котрі стосуються вищезгаданого монастиря, а саме: перший – виданий 5 червня 1744 р. в Зборівському замку, який потім, 9 вересня 1745 р., у Тарці затвердив всесвітліший пан Тома з Сірми, нарешті 22 серпня трансумували і спорядили ординарний суддя (iudlius) Георгій Феєрварі і присяжний (subiurassor) Кароль Та(Я)гі; другий – що його (<?>) 7 березня 1788 р. видав свідницькому обліковцеві (rationista) Емеріку Вайнаровичу уповноважений Йоан Ладомерський. Тут у Гажлині 8 серпня 1822 р.

Даниїл Машицький, провізор маєтку Маковець всесвітлішого пана графа Томи з Сірми»⁷³.

Беззаперечним свідченням передачі щедрих земельних ділянок монастирю є «Свідоцтво» настоятеля монастиря в с. Буківці про дарування монастирю землі графом Сірмай. Рукописний документ, що зберігався також у Сірмай – Бешеньовському архіві⁷⁴, був виявлений нами й у фондах ДАЗО. Він розміщений на 2 аркушах формату А 6 і датується 15 серпня 1787 р.⁷⁵ Джерело підписане о. Олександром Ставровським та ченцями монастиря: Мілетієм [Шантор <?>], Валеріаном [Аркіновієс <?>] та Іларіоном [Паркієвієс <?>]⁷⁶.

Поява «Свідоцтва» пов'язана із загрозою ліквідації монастиря в період секуляризаційної реформи імператора Йосипа II (1780–1790). Передбачаючи ймовірне закриття монастиря у вказаний вище день, місяць і рік, граф Сірмай запросив до себе в маєток усіх буковських монахів на чолі з ігуменом Олександром Ставровським. З метою забезпечення обителі від повного знищення після закриття та уникнення конфіскації царем маєтків, на цій зустрічі фундатор заявив, що при найгіршому сценарії розвитку подій усі маєтки знову повинні повернутися до графа⁷⁷. Це й засвідчує «Свідоцтво».

Побоювання графа Сірмая щодо закриття монастиря не справилися. Буківський монастир не був ліквідований у 1788 р.⁷⁸ Причиною цьому стала як освітня діяльність монастирської школи⁷⁹, так і географічний чинник. Біля обителі знаходилася міжнародна королівська дорога, яку в народі називали «Jozefinke». Локаційна користь монастиря полягала в тому, що, курсуючи цим шляхом, біля обителі зупинялася королівська пошта та інші подорожні⁸⁰.

За фінансової підтримки графа Сірмая та прихожан монастиря на території обителі розпочалося будівництво кам'яного храму. Одним із активних будівничих цього храму був чоловік на ім'я Зелус⁸¹. Разом із храмом був споруджений кам'яний корпус із п'ятьма кімнатами та окремою келією з коморою для настоятеля, а також розлогою їдальною з кухнею⁸². Добудований величний храм був освячений у день Воздвиження Хреста Господнього в 1796 р. Мукачівським єпископом Андрієм Бачинським⁸³.

У період будівництва храму ігумен та всі насельники монастиря відмовилися від юрисдикційного підпорядкування Мукачівському єпископу, а також головному протоігумену: «він уперто відкидав всякий нагляд над собою місцевого протоігумена, як теж і свою залежність від Мукачівського єпископа, до влади якого в тому часі належала також Букова гірка»⁸⁴. У призмі вивчення причин відмови від підпорядкування єпископу ціка-

⁷² ДАЗО. Ф. 64. Оп. 5. Спр. 270. Арк. 1.

⁷³ Там само.

⁷⁴ Ungváry E. «A Bukócz-hegyi monostor története»... T. IV. S. 23.

⁷⁵ ДАЗО. Ф. 64. Оп. 1. Спр. 1151. Арк. 2.

⁷⁶ Там само.

⁷⁷ Jozafát V. Timkovič. Letopis Bukovského monastya... S. 98.

⁷⁸ ДАЗО. Ф. 151. Оп. 12. Спр. 2571. Арк. 4–4 зв.

⁷⁹ Атанасій В. Нариси історії Церкви Закарпаття... Т. III. С. 56; Jozafát V. Timkovič. Letopis Bukovského monastya... S. 98–99, 108–109; Монич О. Монастирські школи Мукачівської та Марамороської єпархій (XVIII–XIX ст.) як освітня парадигма духовного виховання. *Духовно-інтелектуальне виховання і навчання молоді в XXI ст.* / Редкол.: В. Бабич та ін. Харків: ВННОТ, 2022. Вип. 4. С. 829–832.

⁸⁰ Jozafát V. Timkovič. Letopis Bukovského monastya... S. 99.

⁸¹ Пронин В. История Православной Церкви на Закарпатье... С. 364.

⁸² R.P. Joannicio Basilovits. Brevis Notitia Foundationis Theodori Koriathovits... S. 103.

⁸³ Атанасій В. Нариси історії Церкви Закарпаття... Т. III. С. 56.

⁸⁴ Там само. С. 55–56; Пронин В. История Православной Церкви на Закарпатье... С. 364.

вим для подальшого опрацювання є виявлений лист від 07.11.1740 р., у якому ігумен Буківського монастиря виражає цілковиту вірність Мукачівському єпископу⁸⁵.

За відмову підпорядкуватися церковній владі цей монастир був названий «упрямим местом»⁸⁶. З часом непокора мукачівському владиці стала причиною того, що о. Ясельський був змушений разом із ченцями повернутися до Галичини. Про «усунення Ясельського з Букової гірки постарався тогочасний Мукачівський єпископ Мануїл М. Ольшавський»⁸⁷. Деталі цього неприємного інциденту доволі скрупульозно прокоментовано в праці о. Йосафата Тимковича⁸⁸. У цілому, причини непокори о. Ясельського встановити важко, однак все-таки певні вказівки на них є. Так, за словами о. Анатолія Кралицького, ієромонах Ясельський, «будучи челоуьк чужий, хотя очень изрядный, зависти не хотеть ни отъ начальства Чина Угорской области, ни отъ епархiальной власти, то вмѣсто него заведены угорскiи монахи изъ Мукачевского монастыря»⁸⁹. Отець Василій Гаджега причину переходу ігумена Ясельського бачить так: «Но коли з протягом часу о. Ясельський не хотїв вступити в тутешній чин св. Василя В. и повинуватися єпископу, насильно оддали его из еще недоконченое будовль а монастырь мукачѣвский докончив будовлю р. 1796»⁹⁰.

Отже, реальною причиною переведення з Букової гори о. Іринарха, який був прокуратором одного з василіанських монастирів у Галичині «*observant quemdam Religiosum de Ordine S. Basili M. Gallitianum certi cujusdam Monasterii Procuratorem*»⁹¹, була його відмова від вступу в місцевий чин святого Василя Великого.

Після усунення о. Іринарха його наступником став о. Гервасій Камінський⁹².

З екватору XVIII ст. при обителі діяла відома чотирьохрічна початкова школа⁹³.

Станом на 1767 р. Буківський монастир входив разом з іншими сімома великими обителями (Мукачево, Маріяповч, Красний Брід, Малий Березний, Імстичово, Бороняво, Біксад) до самостійної провінції св. Миколая з протоігуменським осідком на Чернечій горі в м. Мукачево⁹⁴.

Одним із нових документів, який теж був виявлений при пошуковій роботі у фондах ДАЗО, є грамота про освячення Хрестовоздвиженського храму Буківського монастиря Мукачівським єпископом Михайлом Брадачем 12 червня 1810 р. Документ вводиться у новий обіг уперше.

Згідно з джерелами та науковими розвідками, протягом XVIII ст. в Буківському монастирі почергово діяли три храми, хоча першою за давністю (до XVIII ст.), на думку о. Пекара, була каплиця, споруджена на честь Преображення Господнього⁹⁵. Тобто історично фіксованих храмів було чотири. Однак більшість джерел указує на те, що в 40–90-х рр. XVIII ст. на території обителі діяли три храми: церква Сходження Святого Духа⁹⁶, храм на честь святих апостолів Петра і Павла⁹⁷ та Хрестовоздвиженський храм⁹⁸.

Перші три давні храми були дерев'яні, останній – кам'яний. За сприяння графа Сірмая будівництво мурованого храму розпочалося в 1742 р.⁹⁹ Завершення будівництва стін і даху цього храму фіксується в 1744 р.¹⁰⁰ Остаточне закінчення спорудження Хрестовоздвиженського храму відбулося за настоятеля монастиря о. Арсенія Коцака, при якому в 1796 р. добудовано до стін храму вежу з дзвіницею¹⁰¹. Отець Гаджега стверджує, що будова храму в 1796 р. відбулася за сприяння Мукачівського монастиря¹⁰².

⁸⁵ ДАЗО. Ф. 151. Оп. 1. Спр. 655. Арк. 4.

⁸⁶ Пронин В. История Православной Церкви на Закарпатье... С. 364.

⁸⁷ Атанасій В. Нариси історії Церкви Закарпаття... Т. III. С. 56.

⁸⁸ Jozafát V. Timkovič. Letopis Bukovského monastya... S. 73–81.

⁸⁹ Кралицький А. Русскіи монастыри на Угорской Руси... С. 120.

⁹⁰ Гаджега В. Додатки до історіє русинів и руських церквей... Рѣчник X. С. 55.

⁹¹ R.P. Joannicio Basilovits. Brevis Notitia Foundationis Theodori Koriathovits... S. 102.

⁹² Ibid. S. 97.

⁹³ Атанасій В. Нариси історії Церкви Закарпаття... Т. III. С. 56.

⁹⁴ Ваврик М. Стан Чина в Василянській «Золотій добі»... С. 49.

⁹⁵ Атанасій В. Нариси історії Церкви Закарпаття... Т. II. С. 375–376; Т. III. С. 54, 57; Jozafát V. Timkovič. Letopis Bukovského monastya... S. 163.

⁹⁶ Лучкай М. Історія карпатських русинів... Т. III. С. 265; Атанасій В. Нариси історії Церкви Закарпаття... Т. III. С. 55; Jozafát V. Timkovič. Letopis Bukovského monastya... S. 51–55, 84–85, 163.

⁹⁷ ДАЗО. Ф. 151. Оп. 1. Спр. 581. Арк. 1 зв.; Jozafát V. Timkovič. Letopis Bukovského monastya... S. 51, 53, 55.

⁹⁸ Атанасій В. Нариси історії Церкви Закарпаття... Т. II. С. 375–376; Т. III. С. 56; Jozafát V. Timkovič. Letopis Bukovského monastya... S. 53; 55; 163.

⁹⁹ Пронин В. История Православной Церкви на Закарпатье... С. 364.

¹⁰⁰ Jozafát V. Timkovič. Letopis Bukovského monastya... S. 53.

¹⁰¹ R.P. Joannicio Basilovits. Brevis Notitia Foundationis Theodori Koriathovits... S. 103; Кралицький А. Русскіи монастыри на Угорской Руси... С. 120; Jozafát V. Timkovič. Letopis Bukovského monastya... S. 99.

¹⁰² Гаджега В. Додатки до історіє русинів и руських церквей... Рѣчник X. С. 55.

Сьогодні на території монастиря знаходяться дві церкви: кам'яний храм Воздвиження Хреста Господнього й така ж каплиця на честь Святого Хреста. Колишніх храмів на честь Святого Духа та святих апостолів Петра Павла вже немає¹⁰³.

Дослідник церковної історії о. Пекар стверджує, що освячення кам'яного храму на честь Воздвиження Хреста Господнього звершив Мукачівський греко-католицький єпископ Андрій Бачинський у 1796 р.¹⁰⁴ Однак жодних аргументів чи документів, які підтверджують цей факт, автор не наводить.

Правдоподібним, на наш погляд, є таке пояснення цього твердження. У вказаному 1796 р. за посередництва Мукачівського монастиря було завершено будівництво вежі храму. Логічно припустити, що тогочасний Мукачівський єпископ Бачинський міг звершити чин «Малого» освячення добудованого храму. Однак чин «Великого» освячення храму було звершено пізніше іншим єпископом.

У фондах ДАЗО нами було виявлено «Повідомлення» про освячення храму Буківського монастиря, що датується 12 червня 1810 р.¹⁰⁵ Звершив це освячення наступник Бачинського – Мукачівський греко-католицький єпископ Михайло Брадач¹⁰⁶.

Ураховуючи важливість цього документа для вивчення минувшини Буківського монастиря, публікуємо його в авторському дешифруванні. Джерело вводиться в науковий обіг уперше.

«Во Лѣто Господне #АССІ (1810) месяца Іунія дня VI (12) Церковъ Воздвиженія Честнаго Креста ѡбители Буковскія ѡсвятить великоможный Господинъ Михаилъ Брадачъ ѡсвященный Епископъ Доролійскій [Дорилійскій або Дорилейскій – О.М.]¹⁰⁷ Дієцезіи Мункачовскія(я) Суфраганъ, Авва от Шаръ или Шар – Моностра¹⁰⁸, Капітулы Мункачовскія(я) Канонік и Препозит и прчь (прочее) Правящу Кафолическую Церковъ Пію Седмомъ Папѣ Римскому, царствующю надъ оутрами Царю Пресвѣтлому Францѣску Второму. Радящу Мукачовскою дієцезією Превелебнѣйшому Господину Іоанну Кутка¹⁰⁹, Авва от Бигаръ, Вікарію Епарах(иа)льному и прчь (прочее): При присутствіи Многихъ Пароховъ, и от Чина Святаго Василя Великаго сирѣчь: Всечестнымъ Отцемъ Авра(а)мію Колесарь Красно-Бродскому, Ірїнарху Котрадї Буковскому ігуменомъ(ну): Парфенію Колесарю, Іоѡсифу Деміа(мя)новічъ(чу), Нілу Константінъ, Ісаію Дадаї Іеромонахомъ со прочіими Монахъ ѡбыватели Буковского Монастирю. Присутствующимъ многимъ священникомъ сирѣчь: Андрею Руби, Пароху Кружловскому и Вице Архїдіакону Собора Буковскаго, Василю Кутка, Пароху Чабинскому и Вице Архїдіакону Собора Лаборскаго, Іоанну Дурчакъ, Пароху Волшавскому и Вице Архидиякону Собора Вироновскаго (Врановскаго – <?> О.М.), Андрею Кампо, ихъ Великости Вышше именованнаго Епископа Каплану и Секретарю и прчь (прочее): При освященіи предреченныя Церкви содѣйствующимъ и инымъ многимъ Священникомъ и мирскимъ людемъ присутствующимъ.

Во сіе же время во иныхъ Монастыряхъ сущимъ: Іоаннію Базиліовічъ Прото Ігумену Мукачовскому, и Ігуменомъ: Манассію Андрейковічъ Повчанскому, Інокентію Даниловичъ Малоберезницкому, Павлу Молнаръ Імстичовскому, Веніаміну Лавкаї Біксадському.

Михайлъ Брадачъ, Епископъ Дорилінскій, Суфраганъ Мукачовскій и Генеральный вікарій»¹¹⁰.

Рукопис грамоти написаний уживаним на поч. ХІХ ст. почерком. Цей стиль використовувався під час оформлення документообігу, ним писали відповідні церковні та державні документи. Орфографічний аналіз документа дозволяє стверджувати, що головний текст «Повідомлення» написаний окремою, невідомою нам особою. Почерк підпису сут-

¹⁰³ Jozafát V. Timkovič. Letopis Bukovského monastýra... S. 53.

¹⁰⁴ Атанасій В. Нариси історії Церкви Закарпаття... Т. III. С. 56.

¹⁰⁵ ДАЗО. Ф. 64. Оп. 5. Спр. 249. Арк. 1.

¹⁰⁶ Брадач Михайло – з 08.01.1809 р. титулярний єпископ Дарилєнський, керував Мукачівською єпархією як генеральний вікарій у 1809–1815 рр. Після його управління із західної її частини була утворена Пряшівська єпархія (1818). Дет. про нього див.: Пронин В. История Православной Церкви на Закарпатье... С. 357–358; Атанасій В. Нариси історії Церкви Закарпаття... Т. I. С. 80–81, 189.

¹⁰⁷ Michael Bradacs, Episcopus tit. Borylensis, et Coadiutor Episcopi Munkacsiensis Andreae Bacynskyj (1773–1809). Див.: P. Athanasius G. Documenta Pontificum Romanorum... S. 323; Пронин В. История Православной Церкви на Закарпатье... С. 357–358.

¹⁰⁸ Єпископ Михайло Брадач також мав титул абата, абатства святого Андрія де Шаярі, інакше Шаар-Моноштра. Див.: Лучкай М. Історія карпатських русинів... Т. IV. С. 272.

¹⁰⁹ Священник Іван Кутка – із 1777 р. секретар Мукачівського єпископа Андрія Бачинського, канонік, вікарій Мукачівського єпископа. Після смерті єпископа Бачинського о. Кутка Іван у 1809 р. призначений капітульним вікарієм у духовних справах по Мукачівській єпархії. Дет. про нього див.: Лучкай М. Історія карпатських русинів... Т. IV. С. 245, 272–273, 296; Пронин В. История Православной Церкви на Закарпатье... С. 355–356; Баран О. Єпископ Андрей Бачинський... С. 59–61; Баран О. Нариси історії Пряшівщини... С. 48–49.

¹¹⁰ ДАЗО. Ф. 64. Оп. 5. Спр. 249. Арк. 1.

тево відрізняється від основного тексту й указує на те, що його автором був безпосередньо єпископ Брадач. Підпис завірнений сфрагісом овальної форми (діаметром 2 см.), що поставлений на червоному сургучі.

Опис печатки: На печатці є зображення єпископського герба. Зовнішнє кільце герба прикрашене рослинним орнаментом. Посередині герба на троні сидить людина, яка тримає схрещені на грудях руки. У правій руці особа тримає меч (або щось схоже на тростину, у якій римські воїни дали оцет при розп'ятті Христа). У лівій руці людина тримає, як показує виражене зображення, спис із тонким наконечником. Трохи вище від середини печатки у правому куті є зображення архієрейської мітри з хрестом на її верху. Навпроти, з лівої сторони – зображення архієрейського жезла з двома змійними головами, усередині якого у верхній його частині є хрест. Зверху над зображенням особи є чіткий відбиток єпископського капелюха. На сфрагісі людина зображена сидячою в гербі щитовидної форми, з тонкими смугами на задньому фоні. Під особою всередині щитовидного герба є зображення підкови. Ніяких ініціалів на печатці не виявлено. Печатка дуже схожа з ідентичним сфрагісом, який використовував в тому ж часі єпископ Андрій Бачинський. Види його гербових печаток опубліковані в праці Іштвана Удварі¹¹¹.

Із документа дізнаємося, що освячення храму відбулося за присутності багатьох парафіяльних священнослужителів та отців ЧСВВ (Чина Святого Василя Великого). Серед останніх були: о. Авраамій Колесар – настоятель Краснобрідського монастиря, Іринарх Котрадій, ігумен Буківського монастиря, а також Парфеній Колесар, Йосип Демянович, Ніл Константин, Ісає Дадаї та інші насельники монастиря. При освяченні храму єпископові Михайлу співслужили тогочасні парохі та архідіякони: Андрій Рубі – парох Кружловський та Віцеархидіякон Буковський, Василій Кутка – парох Чабинський та Віцеархидіякон Лаборський, Іван Дурчак – парох Олшавський та Віцеархидіякон Врановський, Андрій Кампо – капелан і секретар єпископа. Також було й багато інших священнослужителів і вірян. Із повідомлення також дізнаємося, що протоігуменом монастирів ЧСВВ на той час був Іоанікій Базилевич, ігумен Мукачівського монастиря, настоятелем Маріяповчанського монастиря був Манасія Андрейкович, Малоберезнянського – Інокентій Данилович, Імстичівського – Павло Молнар і Бікадського – Веніамін Лавкай.

Архівне джерело повідомляє, що ігуменом Буківського монастиря в 1810 р. був Іринарх Котрадій¹¹². На думку о. Тимковича, о. Іринарх був ігуменом монастиря в 1804 р., а в 1810 р. посаду настоятеля обіймав о. Василій Крісовіч¹¹³.

Факт освячення храму на поч. XIX ст. ще раз доказує, що цей монастир разом з іншими монастирями Мараморошу не був закритий унаслідок секуляризаційної реформи цісаря Йосипа II у 1788 р. Як уже зазначалося, причинами цього були освітня діяльність монастиря, а також його розташування біля міжнародної дороги, так званої «йозифінки»¹¹⁴.

Огляд джерел і наукової літератури з теми дослідження дозволяє зробити попередні висновки щодо окресленої проблематики.

Без сумніву, весь корпус наявного джерельного матеріалу ДАЗО (установчі документи: дарчі грамоти, пам'ятні листи, заповіти, акти, документи про нерухомість, папські та єпископські булли й грамоти, історичні та фундаційні описи), а також авторські нариси та монографії сьгодні широко репрезентують тему дослідження.

Епоха екватору XVIII – поч. XIX ст. в еклізіїній історії Мукачівської греко-католицької єпархії була визначальною в багатьох сенсах. Розвиток єпархії в часи мукачівських єпископів Йосипа де Камеліса (1689–1706), Геннадія Бізанція (1716–1733), Степана Ольшавського (1733–1737), Гавриїла Блажовського (1738–1742), Мануїла Ольшавського (1743–1767), Івана Брадача (1768–1772) і за періоду правління єпархією Андрія Бачинського (1773–1809) був спрямований на всі вектори еклізіїного життя одиниці. Одним із головних пріоритетів єпископату була розбудова й становлення чернечого життя.

Буківський чоловічий монастир на екваторі XVIII – XIX ст. переживає один з найкращих періодів свого становлення й розквіту. Біля витоків заснування монастиря могли бути ченці грецького, тобто православного, обряду. На це вказує джерельна відмінність статусів ченця-пустельника Арсенія та його наступника о. Ясельського: «greci ritus» та відповідно «ritus unitorum». Першими фундаторами монастиря був місцевий шолтес Олексій Білий та його наступники Олексій і Михайло Білі. Велика заслуга в розбудові монастиря належить головному щедрому фундаторові обителі графу Фомі Сірмаю. Завдяки його допомозі монастир збагачується земельними ділянками, він особисто буде кам'яний храм і

¹¹¹ Удварі І. Збирька жерел про студії русинського писемства... С. 192–194.

¹¹² ДАЗО. Ф. 64. Оп. 5. Спр. 249. Арк. 1.

¹¹³ Jozafát V. Timkovič. Letopis Bukovského monast'ra... S. 198–199.

¹¹⁴ Кічера В. Інституційна розбудова провінції Чину василіан на Закарпатті... С. 77.

житловий корпус для ченців, піклується про просвітницьку та освітню діяльність осередку.

Документальна база свідчить, що монастир своєю історичною минувиною сягає давнішого часу, аніж XVIII ст. Діяльність о. Іринарха Ясельського, який прибув у 1738 р., була спрямована на розбудову й упорядкування монастиря, що вже діяв.

Значимість обителі в соціально-політичному, культурно-просвітницькому та релігійно-місіонерському житті єпархії у XVIII ст., безумовно, була великою. Про це свідчать надання монастирю в 1738 р. Римським Понтифіком статусу «відпустового» осередку, існування при обителі монастирської школи, епізод занепокоєння церковної та світської влади великою присутністю вірян на монастирських відпустах¹¹⁵, а також, без сумніву, фактом уникнення закриття монастиря у 1788 р.

Щодо моменту освячення головного кам'яного Хрестовоздвиженського храму монастиря в 1796 р., то, на нашу думку, єпископ Андрій Бачинський у цьому році звершив чин малого освячення монастирського храму. Чин великого освячення храму обителі був звершений 12.06.1810 р. єпископом Михайлом Брадачем (1808–1814).

Уведений у науковий обіг документ – «повідомлення» про освячення храму – вносить окремі корективи до сформованих знань про діяльність монастиря на поч. XVIII ст. Відомості, відображені у джерелі, вкотре підтверджують тези окремих авторських наративів про складні взаємовідносини між єпископом Брадачем і його конкурентом по кафедрі – каноніком о. Іваном Кутка¹¹⁶, який був присутнім під час освячення храму. Джерело 1810 р. фіксує ім'я ігумена Буківського монастиря – о. Іринарха Котрадія, який, на думку о. Тимковича, був ігуменом монастиря раніше, у 1804 р., а в 1810 р. посаду настоятеля обіймав о. Василій Крісовіч¹¹⁷. Отже, архівне джерело редагує авторську неточність. Разом із тим документ надає інші важливі відомості. Зокрема, ми дізнаємось окремі прізвища та імена тогочасних архідияконів Шариського та Земплинського комітетів, ігуменів окремих монастирів ЧСВВ, а також ім'я чинного протоігумена монастирів ЧСВВ – о. Іоанкія Базиловича. У цілому джерело містить у собі унікальні відомості про діяльність монастиря на поч. XIX ст.

Отже, завдяки виявленим джерелам маємо унікальну можливість більш цілісного дослідження церковно-адміністративної діяльності обителі в одному з комітетів Угорського королівства. Водночас нові джерела накреслюють нові завдання для дослідників. До них можна віднести, наприклад, пошук додаткових матеріалів, які б остаточно підтвердили висновки, оприлюднені на основі виявлених джерел. Крім того, ці документи, на наше переконання, потребують більш широкого стилістичного, орфографічного та археографічного дослідження. Загалом перед дослідниками відкривається широке поле для дискусії та подальшого вивчення історії Буківського монастиря у вказаний період.

Актуальним для подальшого дослідження також є маловідомий факт звернення о. Ясельського до Римського Папи Климента XII, у результаті якого Понтифік 7 травня 1738 р. видав свідоцтво «про відпущення гріхів» одноосібно о. Іринарху. Заслугує на вивчення й рішення від 17 травня 1738 р., яким той же Понтифік надав Буківському монастирю статус відпустового осередку в день Зіслання Св. Духа. Виявлені документи зберігаються у фондах ДАЗО.

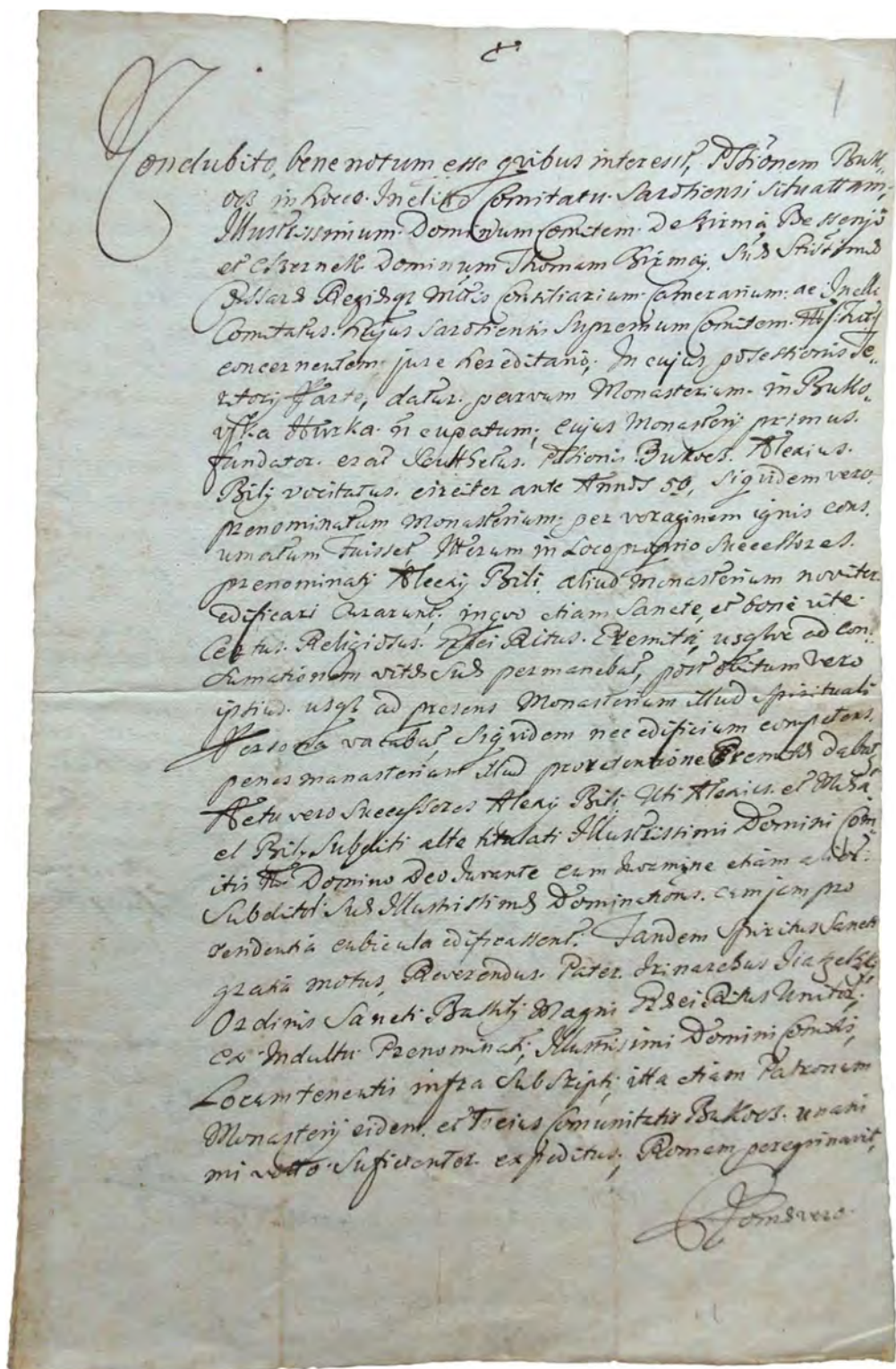
¹¹⁵ Jozafát V. Timkovič. Letopis Bukovského monastýra... S. 91–93; Удварі І. Збірка жерел про студії русинського писемства... С. 51–53.

¹¹⁶ Атанасій В. Нариси історії Церкви Закарпаття... Т. III. С. 79–81.

¹¹⁷ Jozafát V. Timkovič. Letopis Bukovského monastýra... S. 198–199.

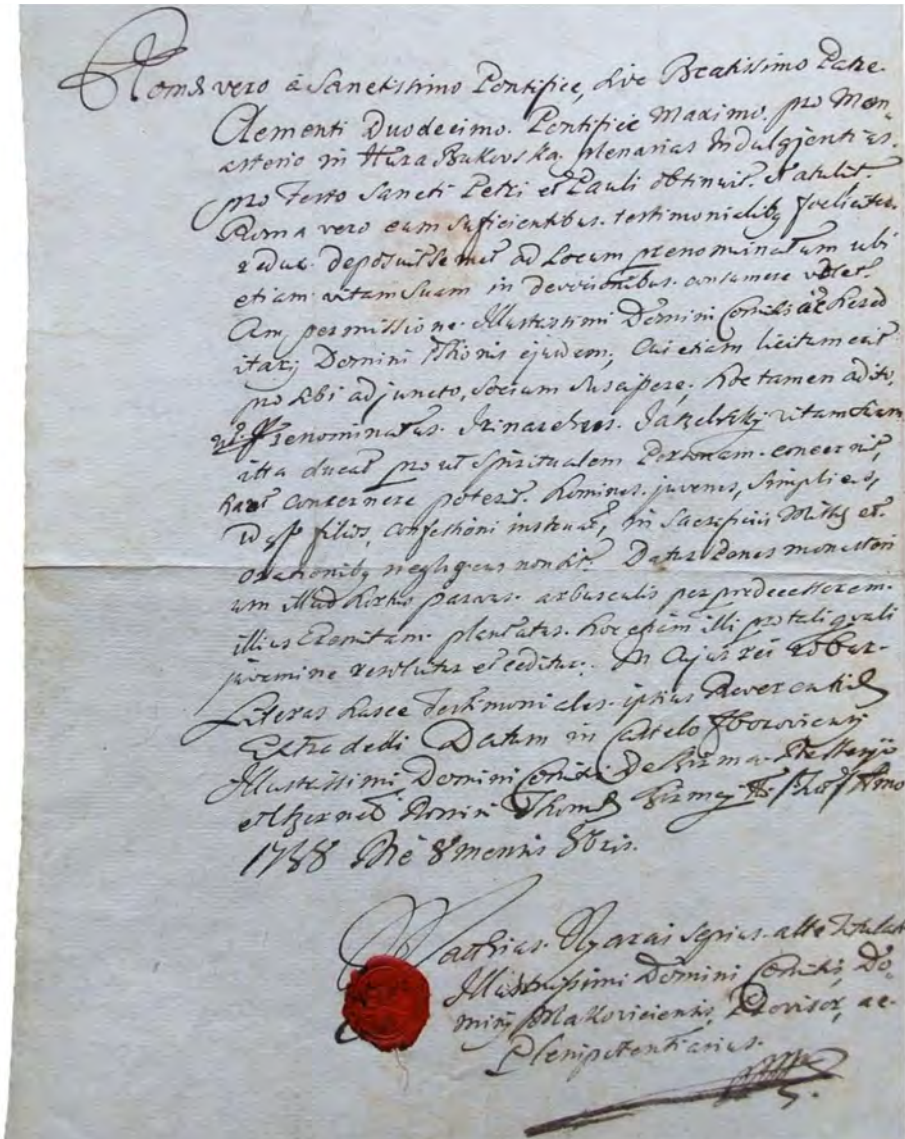
Додатки.

Публікація документів ДАЗО про Буківський монастир

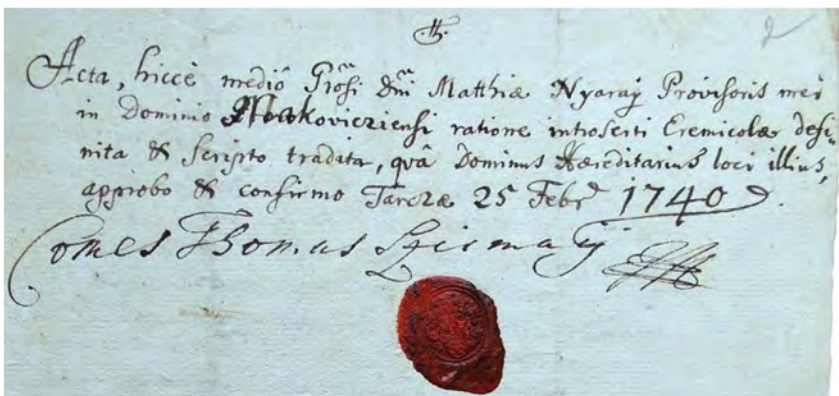

Історична довідка про заснування Буківського монастиря в Шариській євупі (08.10.1738).
 ДАЗО. Ф. 151. Оп. 1. Спр. 581. Арк. 1.

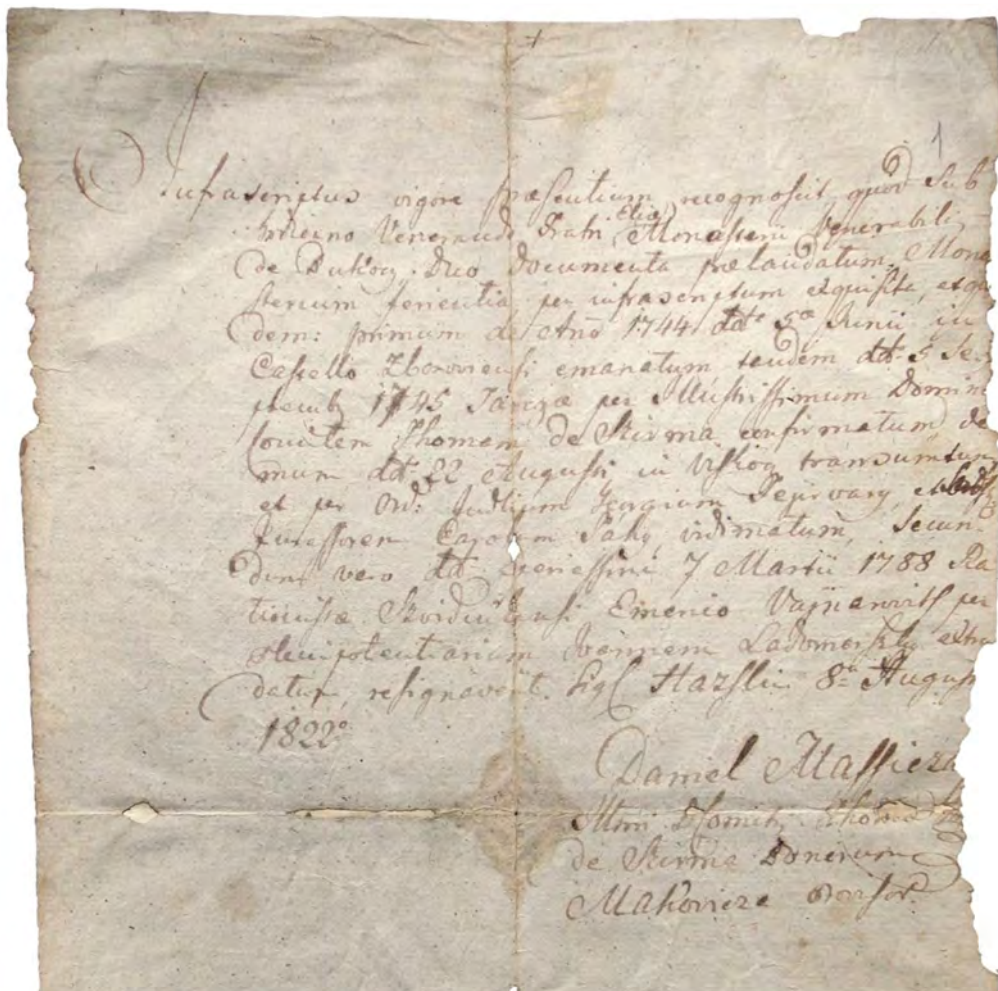
Історична довідка про заснування Буківського монастиря в Шариській жупі (08.10.1738).
ДАЗО. Ф. 151. Оп. 1. Спр. 581. Арк. 1 зв.

Історична довідка про заснування Буківського монастиря в Шариській жупі (08.10.1738).
ДАЗО. Ф. 151. Оп. 1. Спр. 581. Арк. 2.

Розписка прикажчика поміщика графа Сірмая в с. Гажлин про виявлення документів в архіві поміщика фундації графів по Буківському монастирю (08.08.1822). ДАЗО. Ф. 64. Оп. 5. Спр. 270. Арк. 1.

References

- Behei, O. (2014). Do istorii Bukivskoho monastyrja sviatoho Yosafata ottziv Vasyliian [To the history of the Bukiv Monastery of St. Josaphat of the Basilian fathers]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu im. V. Karazina – Bulletin of V. Karazin Kharkiv national university*, 1119, 18, P. 19–23. Kharkiv, Ukraine.
- Kichera, V. (2008). Instytutsiina rozbudova provintsii Chynu vasylian na Zakarpatti u period pravlinnia mukachivskoho yepyskopa Andriia Bachynskoho (1773–1809) [Institutional development of the Chinu basilian province in Zakarpattia during the reign of Mukachevo bishop Andrii Bachynskiy (1773–1809)]. *Rusyn – Rusyn*, 3–4 (13–14), P. 76–83.
- Luchkai, M. (2002). Istoriiia karpatskykh rusyniv: U 6 t. [History of the Carpathian rusyns: In 6 vol.]. Uzhgorod – Ukraine.
- Monych, O. (2018). Krasnobrydskiy Sviato-Dukhivskiy cholovychiy monastyr v pershii pol. XVIII – na poch. XX st. (za mat. DAZO) [Krasnobrydsky Holy Spirit men’s monastery on the first half of the 18th – at the beginning of the 20th c. (on the materials of the DAZO)]. *Prawoslawny Biblijny Almanach – Orthodox Biblical Almanac*, I, P. 148–167.
- Monych, O. (Ed.). (2021). Davni monastyrji Mukachivskoi yeparkhii (1360–1800) [Ancient monasteries of the Mukachevo diocese (1360–1800)]. Uzhgorod – Ukraine.
- Monych, O. (2022). Monastyrski shkoly Mukachivskoi ta Maramoroskoi yeparkhii (XVIII–XIX st.), yak osvithnia paradyhma dukhovnoho vykhovannia [Monastic schools of the Mukachevo and Maramoros dioceses (18th–19th c.), as an educational paradigm of spiritual education]. *Dukhovno-intelektualne vykhovannia i navchannia molodi v XXI st. – Spiritual and intellectual education and training of youth in the 21st c.*, 4, P. 829–832.
- Pronin, V. (2009). Istorija Pravoslavnoj Cerkvi na Zakarpate [History of the Orthodox Church in Zakarpattia]. Mukachevo, Ukraine.

Монич Олександр Іванович – PhD, ThDr, протоієрей, аспірант кафедри археології, етнології та культурології, ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (площа Народна, 3, м. Ужгород, Україна, 88000).

Monych Oleksandr – Ph.D., Th.Dr., archpriest, postgraduate student of department of archeology, ethnology and cultural studies, State higher education institution «Uzhhorod national university» (Narodna Square 3, Uzhhorod, Ukraine, 88000).

E-mail: oleksandr.monych@uzhnu.edu.ua

ARCHEOGRAPHIC REVIEW OF THE REPRESENTED AND PUBLICATION OF NEW SOURCES ON THE HISTORY OF BUKOVETSKY MONASTERY 1738–1810 (according to the stock collections of the State Archive of Zakarpattia region)

The aim of the research is to analyze represented and newly discovered sources from the history of the Bukovets monastery in 1738–1810, to make corrections to existing paradigms about its historical development and to revitalize main episodes of the history of the religious center. At the same time, our tasks are the verification and correction of the main hypotheses regarding the date of the foundation of the monastery; study of the main stages of its institutional development; addition of existing biographies of abbots and residents; introduction of new documents on the history of the monastery into scientific circulation. The methodological basis of the research is the use of the principles of historicism, analysis, synthesis, comparison, objective and impartial processing of documents, as well as the use of special methods (heuristics) and the involvement of auxiliary disciplines (archaeography). The scientific novelty of the work consists in the publication of new information about the foundation of the monastery and the addition of existing knowledge about its development and activities of its founders. For the first time, three new documents of the State archives of Zakarpattia region of the end of the 18th – the beginning of the 19th c. are introduced into scientific circulation. Conclusions: the discovered and processed documents state that the monastery was one of the ancient centers of the Mukachevo Eparchy. The role of the monastery's activities at the intersection of cultural, missionary, socio-political, educational and ecclesiastical-state aspects, and especially in the development of the monastic life of the Eparchy in the 18th–19th c. was exceptional. Presented sources show that existing thematic works are not exhaustive, and specific thematic works are absent. Presented sources of the State archives in Zakarpattia region supplement the existing ones and clarify new facts about the history of the monastery, expand the circle of information about the foundation endowments, make it possible to reproduce the list of monks and abbots, contribute to the study of following topics: monastery document circulation, immovable and architectural heritage, ecclesiastical and canonical affiliation of the religious center, as well as activities of heaumen.

Key words: document, monastery, temple, bishop, abbot, monk, seal.

Дата подання: 25 жовтня 2023 р.

Дата затвердження до друку: 22 січня 2024 р.

Цитування за ДСТУ 8302: 2015

Монич, О. Археографічний огляд репрезентованих і публікація нових джерел з історії Буковецького монастиря 1738–1810 рр. (за фондovими зібраннями Державного архіву Закарпатської області). *Сіверянський літопис*. 2024. № 1. С. 104–121. DOI: 10.58407/litopis.240112.

Цитування за стандартом APA

Monych, O. (2024). Arkheografichnyi ohliad reprezentovanykh i publikatsiia novykh dzherel z istorii Bukovetskoho monastyria 1738–1810 rr. (za fondovymy zibranniamy Derzhavnoho arkhivu Zakarpatskoi oblasti) [Archeographic review of the represented and publication of new sources on the history of Bukovetsky monastery 1738–1810 (according to the stock collections of the State Archive of Zakarpattia region)]. *Siverianskyi litopys – Siverian chronicle*, 1, P. 104–121. DOI: 10.58407/litopis.240112.

